

УДК 81'367.625

ЗАПЕРЕЧНІ ПРЕФІКСИ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Глушук-Олея Г. І.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено основні префікси іспанської мови, які, окрім власне заперечного, передають різні відтінки значень, включених до кола негації, як-от: протилежність, опозитивність, контрарність, контрадикторність, привативність тощо.

Ключові слова: заперечення, заперечний префікс, твірна основа, іспанська мова.

Глушук-Олея А. И. Отрицательные префиксы в испанском языке. В статье рассматриваются основные приставки испанского языка, которые, кроме отрицательного, передают другие значения, входящие в круг значения негации, как например: противоположность, оппозитивность, контрарность, контрадикторность, привативность и т.д.

Ключевые слова: отрицание, отрицательный префикс, образующая основа, испанский язык.

Glushchuk-Oleia G. I. Negative prefixes in Spanish. The article deals with the basic prefixes of the Spanish language, which, in addition to the negative, convey other meanings that are included in the circle of the negation meaning, for example: opposites, contrasts, perivativity, etc. Contradictory prefixes denote the opposite property (anormal, ilegal), lack of action, essence, quality (analfabético, ilegible), inversion of some action or previous situation (deshacer, desordenar). The specified prefixes deny a certain semantic feature of the creature basis in such a way that the created morphological unity contains the opposed value to the first one. Among the negative and the privilege we note the prevalence in youth jargon: a- (acojonar – asustar, amelonarse ← melón – enamorarse, atontarse – volverse tonto, amorcillarse – volverse obeso, aplanarse – estar en un lugar inactivo); anti- (antibaby, antiaborto, antidroga, antisida; antitrabajadores); des- (descocarse – no pensar, despechugarse – abrir el pecho, desnudarlo, desmelenarse – perder las inhibiciones, descojonarse, desengancharse – dejar de usar droga); im-, in- (impepinable – indudable). Negative prefixes are divided into: opposite, contradictory, and negative, separately we distinguish self-denial, prefixes with negative connotations and values of depression / incompleteness etc. An overview of the prefixes we have selected with different shades of values within the scope of the negative (denial, opposition, exclusion, privacy, inferiority, restriction, negative connotation, etc.) does prove that the semantics of the objection can not be qualified as homogeneous and limited in the interpretation, but instead, additionally due to the morphological productivity of the Spanish language and the creativity of native speakers.

Key words: negation, negative prefix, forming basis, Spanish.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У нашому науковому доробку словотворчі засоби вираження заперечення ми відносимо до частково спеціалізованих оскільки, по-перше, вони не завжди однозначно позначають власне заперечення, а протидію, контрарність, захист, негативне ставлення тощо; по-друге, беруть участь в інших морфологічних схемах для створення, наприклад, відіменникових, відприкметникових і віддієслівних каузативних дієслів (префікси *a-*, *des-*, *in-*, *in-*). Саме тому **актуальність** наукового пошуку визначається спрямованістю мовознавчих студій до вивчення функціонування мовних категорій, у нашому випадку – заперечення, на різних рівнях мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заперечними вважаються префікси, що позначають протилежну властивість (*anormal*, *ilegal*), відсутність дії, сутності, якості (*analfabético*, *ilegible*), інверсію якоїсь дії чи попередньої ситуації (*deshacer*, *desordenar*) [7, 716]. Серед заперечних та привативних зазначимо поширені у

молодіжному жаргоні префікси [5, 99–101]: *a-*; *anti*; *des-*; *im-*, *in-*. Указані префікси заперечують певну семантичну рису твірної основи таким чином, що створена морфологічна єдність вміщує опозитивне значення першої. Заперечні префікси поділяються на [4, 21; 9, 106–190; 10, 5019]: опозитивні, контрадикторні, контрарні і привативні, окремо ми виділяємо власнозаперечні, префікси із негативною конотацією і значенням применшення / неповноти тощо.

Метою цього наукового пошуку є дослідження специфіки функціонування основних префіксів, що передають значення, які входять до кола заперечення. **Завдання** є такими: описати основні заперечні префікси іспанської мови; конкретизувати передавані ними значення, що входять до кола негації.

Виклад основного матеріалу дослідження. **Опозитивні префікси *anti-* і *contra-*.** Префікс *anti-* грецького походження означає протилежність чогось чи протидія чомусь [8, 202; 12, 164]. Частіше, основою для творення слів виступають іменники і прикметники [2, 65; 4, 22], багато із яких є власно про грецькими [52, 202], поширеними у багатьох мовах: *antagonista*

(*adversario*), *antálgico* (*calma el dolor*), *Antártico* (*opuesto a la Osa*), *antídoto* (*contraveneno*), *antipatía* (*oposición de sentimientos*), *antípodas*, *antítesis* etc. Схема творення нових лексем із цим префіксом є продуктивною і на сьогодні [7, 726], що П. Капанга пояснює впливом англійської мови і формуванням у ній схожих слів [5]: *antisemita*, *antimusulmán*, *anticolesterol*, *antigrasa*, *antisida*, *antitranspirante*, *antivirus* etc. Структура [*anti* + *sustantivo*] уможлиблює утворення прикметників від певними абстрактних іменників [4, 23]: *oficina / fiscal anticorrupción*; *investigación / reglas antisubsidio*. Через вираження різкого протистояння такі морфологічні схеми часто вживаються у політичному дискурсі і публіцистиці [7, 726–727] – *antieuropeo*, *antimonárquico*, *antiestadounidense*, *antirrepublicano*, *antiautonómico* etc. Іноді даний префікс приєднується до власних назв, що можуть писатися двоюко з / без дефісу [7, 726–727]: *anti-Sancho*, *anti ONU*, *anti-OTAN* etc., проте є не численними випадки з іменниками, що називають особу – *anticristo*, *antipapa*. Окрім вираження протилежного значення (*antihéroe*, *antimateria*) морфема *anti*– може [4, 22–23; 10, 5019]:

– заперечувати семантичний зміст основи, до якої приєднується (*anticlerical*, *antiapartheid*, *antideportivo*, *antidroga*, *antisocial*);

– позначати уникнення / запобігання чогось із певними відіменниковими прикметниками [7, 727] (*chaleco antibalas*, *faros antiniebla*, *armas antisatélite*, *tuercas antirrobo*, *bolas antipolilla*, *granadas anticarro*, *misil antitanque*, *medios antiatómicos*);

– із віддієслівними прикметниками на *-nte* – указувати на властивість уникати процеси, виражені дієслівною основою [7, 727] (*anticongelante*, *anticoagulante*, *antiespumante*, *antideslizante*, *antioxidante*, *antidetonante*). При цьому, як ми бачимо у більшості випадків, *anti*– позначає "захист" від чогось, тому є часто вживаним у лексиці технічного, наукового характеру [2, 65], згідно з цим не можна вважати власне негативними слова типу *antigás*, *anticiclón*, *anticuerpo*, більшість із яких належать до медичної термінології [7, 727]: *antiartrítico*, *antibiótico*, *antiséptico*, *antiasmático*, *antialérgico*, *antiacné*, *antitoxina*, *antifinlamatorio*, *antigripal*, *anticatarral*, *anticeulítico*, *antitetánico*, *anticlimax* etc. Серед воєнних термінів знайдено такі [11, 63–64]: *antiaéreo*, *anticohete* / *antiantisimil*, *anticarrista* / *anticarro*, *antidistrubo*, *antiexplosivo*, *antimagnético*, *antirradar*, *antitorpedo* etc.; причому, більшість також позначають захист, навіть, у варіантах із подвійними префіксами – *antiantisatélite*, *anticontramedidas*.

Подекуди зустрічаються альтернативні вживання слів із префіксом *anti*– і *contra*– [4, 23–24; 10, 5020]: *antiencendios* / *contraencendios*, *anticultura* / *contracultura*, *contraconcepción* / *anticoncepción* etc., проте таких дублетів існує небагато, як, наприклад *contraceptivo* / *anticeptivo*, який Слов-

ник DRAE зазначає абсолютними синонімами [12, 639]. М. Альвар Ескерра, вивчаючи творення слів в іспанській мові, звертає увагу на конвергенцію рівноцінного значення слів із культурним префіксом *anti*– і поширеним просторічним *contra*–, до числа різновиду останніх дослідник відносить морфему, що збігаються із прислівниками [3, 40–42]. Ми дотримуємося думки М. Ф. Лнага [6, 237–240] і М. Л. Монтеро Сіруель [9, 362], що за своїм функціонуванням він наближається до префіксоїдів. Із певними іменниковими основами, як *terrorismo* зазначені префікси функціонують по-різному: *antiterrorismo* – тлумачиться як рух проти тероризму, *contraterrorismo* – тероризм із метою знищення первинного терору [9, 363; 10, 5019]. *Contra*– – перш за все ідентифікується як прийменник латинського походження [9, 361; 12, 638]: *contra la pared*, а також як іменник чоловічого роду – *el pro* у *el contra* і жіночого – *hacer la contra*. Саме тому морфологічну схему із ним розглядають як словоскладання [3, 40], що представимо так: *contra* + *base*, причому основою можуть виступати [2, 65; 9, 358; 10, 5020; 12, 638–645]: іменники (*contraejemplo*, *contraetiqueta*, *contraproyecto*, *contracorriente*, *contracurva*), прикметники, утворення від яких із негативною конотацією є більш продуктивними і спонтанними [6, 224] (*contranatural*, *contracultural*, *contraflorado*, *contrácil*), дієлова, більшість із яких є перехідними, належать до I дієвідміни, при цьому нові форми позначають контрарну дію (*contradecir*, *contrahacer*, *contraindicar*, *contraoponer*, *contrafirmar*), дієприкметники (*contradicho*, *contrafecho*, *contraindicado*, *contrapuesto*, *contrariado*). Серед прислівників із даним префіксом зазначено [12, 641–645] *contrariamente* і такі прислівникові звороти *a contrahilo*, *a contralecho*, *a contramano*, *a contrapelo*, *a contratiempo*, *a contrapié*, у яких окрім опозитивного значення простежуються просторові і часові відтінки [9, 359]. Утворення із цим префіксом обіймають різні семантичні поля [4, 23; 9, 357, 362; 12, 5020]:

– музики і мистецтва: *contralto*, *contrapunto*, *contradanza*, *contrabajo*, *contrabaso*, зауважимо, що останні два слова, попри схожість звучання, належать до різних тематичних груп – перше – до музичної (*contra* + *bajo* (*sonido de poca intensidad*) – контрабас), друге – до сфери архітектури (*contra* + *basa* (*fundamento*) – пьедестал);

– навігації [11, 247–250]: *contraescotas*, *contracodaste*, *contraquilla*, *contracazatorpedero*, *contratorpedero*, *contrarroda*;

– назви військових посад для позначення ієрархії [2, 65; 11, 247–248]: *contralmirantazgo*, *contra(a)lmirante*, *contraestre* (*mayor*; *mayor de primera*, *de bitácora* / *de derrota*);

– військової справи [11, 247–250]: *contraataque*, *contrafuego*, *conraguardia*, *contrabatir*, *contra-contra-contramedidas*, *contraespioneje*, *contramagnetizar*, *contramaniobra*, *contramina*,

contrapozo, contraofensiva, contrarrestar, contrasalva, contratorpedo;

– геральдики: *contraarmños, contrafajado, contraflorado, contrapotentazo;*

– політики: *contrarreforma, contrarrevolucionario, contramanifestación;*

– дискурсу: *contraargumento, contraanalysis, contraoferta, contraejemplo;*

– медичних термінів: *contaabertura, contraabrir, contrahierba, contraveneno;*

– інших термінів: *contrabalanza, contraclave, contacorriente, contraelectromortiz, contrasellar, contratuercera, contrapear, contraplano, contrabando (contra la ley).* У такому разі, утворені слова мають значення протилежності, протиставлення, протидії [7, 725–726], причому, як бачимо із наведених прикладів, превалюють лексеми військової тематики із додатковими конотаціями захисту, відміни чи анулювання чогось [6, 224]. Незважаючи на вузькоспеціалізоване використання у терміносистемі конкретних галузей, на сьогодні продуктивність префіксу *contra-* у розмовній мові, порівняно з *anti-*, є обмеженою, причому останній, навіть, замінює *contra-* прислівник у таких словосполученнях [9, 363–364]:

pasta contra la caries → pasta anticaries

crema contra la edad → crema antiedad

minas contra las personas → minas antipersona

producto contra la grasa → producto antigrasa

remedios contra el sida → remedios antisida

На наш розсуд, такі нові префіксальні схеми вживаються через принцип мовної економії і вплив англійської, що, все ж таки, не анулює можливості вживання *contra-* префікса у неологізмах типу *contrainteligencia, contracielo, contraluna de miel, contrainvierno* [9, 362].

Префікс *a-* (його варіант перед голосними *an-*) позначає привативність / заперечення [12, 1]. Незважаючи на грецьке походження і наявність із ним багатьох грецизмів, для більшості [7, 720; 8, 192]: *abulia (sin voluntad), acéfalo (sin cabeza), acromático (sin color), amnistía / amnesia (sin recuerdo / memoria), anestesia (sin sensaciones), abismo (sin fondo), anarquía (sin jefe), anemia (sin sangre), anécdota (sin aclarado / hecho poco conocido), afasia (sin hablar), anoréxia (sin deseo), Africa (sin frío) etc.* У передачі значення контрарності цей префікс є малопродуктивним, у таких випадках, переважно, приєднується до відіменникових основ грецького походження для творення відносних прикметників [7, 719]: *apolítico, acrítico, aséptico, asisistemático, atípico*, через неможливість додавання до твірної основи префікса *in-* [10, 5021]: *acatólico, agramatical, acientífico, analérgico*. Частіше, даний префікс означає привативність / позбавленість чогось основами [2, 65; 4, 30; 10, 5023]:

– іменників – *aconfesional, anovulación, asimetría, analfabetismo;*

– прикметників – *aconfesional, asexual, aproblemático, atóxico.*

При цьому, як зауважує Королівська Академія, простежуються альтернативи із різними відтінками значень [7, 720]:

alegal (ajeno a la ley / no regulado ni prohibido)

↔ *ilegal (contrario a la ley);*

amoral (desprovisto de sentido moral) ↔ inmoral (contrario a la moral).

Префікс *des-* (*dis-* / *de-*) через легкість приєднання до різних основ (іменників, прикметників, дієслів) вважається найбільш продуктивним в іспанській мові [4, 31; 5, 100; 10, 5023] через різноманіття сигніфікативних значень і участь не лише у префіксальних, а й у поширених парасинтетичних схемах. Від іменників за схемою *des-* + *N* творяться лексеми на позначення дій, ситуацій, властивостей протилежних значенню похідної основи: *desarmonía, descrédito, desdicha, desenfado, desventaja, desvergüenza etc.* а також із привативним значенням – *desorden, desaseo, desempleo, desamor, desmesura*, натомість у схемі *des-* + *Adj* в сучасній іспанській мові зафіксовано небагато прикметників: *desapacible, desconforme, descortés, desfavorable, deshonesto, desigual, desleal, desperejo etc.* [7, 720]. Значно пліднішою є парасинтетична схема *des* + *Adj / N* + *-ado* [4, 31; 7, 720]: *desaforado, desalmado, desbravado, desganado, desmelenado, despaidado etc.* Причому, за зауваженнями Н. Д. Арутюнової, більшість іменників із префіксом *des-* (*desorden, desafición, desamor, desuso, desrtozo*) виникають шляхом зворотної деривації від префіксованих дієслів [1, 6–7], наприклад: *orden → ordenar → desorden → desrodenar.*

Дериваційні структури з дієсловами – *des-* + *V* – Королівська Академія розділяє на чотири групи з такими значеннями [7, 721–722]:

1) відсутність дії (*desconocer*);

2) відміна / ануляція дії (*deshabitar*);

3) контрарна дія (*descoser*);

4) невідповідна дія (*desinformar*).

Поширення морфологічних схем із префіксом *des-* вбачається у частому вживанні у масмедійних засобах [4, 31; 10, 5023]: *desnatalidad, desgobierno, desideología etc.*, у військовій лексиці [11, 290–297]: *desnivel, desminar, despliegue, descampado, desarme etc.*, гіпотетичними Королівська Академія зазначає слова типу *deslimpiar (ensuciar), desenfermar (sanar), desllenar (vaciar), desampliar (reducir), desalegrar (entristecer)* [7, 723]. Варіант цього префіксу – *dis-* приєднується до небагатьох прикметників – *disconforme, discontinuo, dispar, disperejo*, дієприкметників – *discapacitado* й іменників – *disgusto* [7, 716–717].

Префікс *in-* (аломорфи *im-* / *i-*) латинського походження негативного / привативного значення, перед приголосними *b / p* набуває форми *im-* (*imborrable, impaciencia*), перед *l / r-* *i-* (*irreal, ilegal*) [12, 1258]. Привативний зміст цей префікс може надавати, приєднуючись до певних іменних основ – *impiedad*, зберігатися у відприкметникових і віддієслівних іменниках (*impío → impiedad*;

incomunicar→*incomunicación*), проте найбільше значення відсутності чогось простежується у таких утвореннях: *indefinición, impago, inexperiencia, irrespeto etc.* [4, 32; 10, 5023]. Як зазначає Королівська Академія, морфологічні схеми з іменниками *in- + N* мають значення *ausenciade N / faltade N*, та вони є мало продуктивним, порівняно з прикметниковими [7, 719]. Так, багато із останніх перейшли в іспанську з латини у готовому вигляді [7, 718; 12, 1270–1273]: *inerte (sin arte, sin capacid, inactivo), imberbe (sin barba), inerme (desarmado), informe (sin forma), impune (sin castigo) etc.* Попри продуктивність схем на основі прикметників, існують певні обмеження [7, 717; 10, 5022]: префікс *in-* не може приєднуватися до контрарних прикметників *guapo / feo* → **inguapo / *infeo*; до прикметників, які вживаються із дієсловом *estar (absorto, borracho, estupefacto, seso)*, винятком є слово *inconciente (privado de sentido)*, оскільки первинна форма прикметника узгоджується із обома копулятивними дієсловами – *ser / estar coniente*. Натомість, остання умова не впливає на творення дієприкметників: *inacabado, inanimado, incivilizado, inesperdo, innominado etc.* У зазначеній морфологічній схемі домінують якісні прислівники [7, 717; 10, 5022] – *irreligioso*, допускаються також відносні у якісному розумінні (*inconstitucional, incivil*), наприклад *actor impopular*, але не *voluntad* impopular*. На основі таких прикметників утворюються іменники на позначення якості [7, 718] – *inconstitucionalidad, irreligiosidad, inciilidad*. Д. СерраноДоладер, відмічаючи різні відтінки значення, розглядає чергування із заперечним маркером *no*:

Actuaciones incomparables / magnitudes no comparables;

Escritores inmortales / infartos no mortales;
Persona impotente / cañón no potente.

Навіть, певні елативні прикметники мають подвійне тлумачення [12, 1266]: *independiente – no tiene deopendencia, autónomo, sostiene sus derechos, inconsiante – carece de conciencia, poco serio*. Дієслів із указаним префіксом є небагато [7, 717]: *incomunicar, insubordinar*, більшість утворюється через регресивний словотвір від прикметників чи дієприкметників [1, 6–7]: *independiente* → *independerse, indispuerto* → *indisponer, incumplido* → *incumplir*. У відприкметникову групу відносимо також [7, 717]: *impacientar, importunar, inmortalizar, inquietar, intranquilizar etc.* Після розгляду основних випадків вживання полісемічного префіксу *in-*, узагальнимо такі його значення [2, 67]: 1) заперечення / привативності (*negación / privación: innaturalidad, inmotivado*); 2) занурення у щось (*interioridad: inhumar*); 3) інтенсивність (*intensidad: inmejorable*).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Огляд відібраних нами префіксів із різними відтінками значень, що входять у коло негачії (заперечення, опозиції, виключення, привативності, неповноцінності, обмеження, негативної конотації тощо) дійсно доводить, що семантику заперечення не можна кваліфікувати як гомогенну і обмежену у витлумаченні, а, натомість, додатково зумовленою морфологічною продуктивністю іспанської мови і креативністю її носіїв. Перспективою подальших досліджень вбачаємо у вивченні і розширенні переліку заперечних префіксів / афіксів із негативною конотацією, які ми розглядаємо у межах частковоспеціалізованих засобів вираження категорії заперечення в іспанській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Проблемы морфологии и словообразования: (на материале испанского языка). М., 2007. 288 с.
2. Almela Pérez R. Procedimientos de formación de palabras en español. Barcelona, 1999. 253 p.
3. Alvar Ezquera M. La formación de palabras en español. Madrid, 2008. 79 p.
4. Arnal Aznar A. La prefijación negativa en el aula de E/LE. Girona, 2014. 104 p.
5. Capanga P. Productividad y registro de las formas derivativas y compositivas. URL:https://cvc.cervantes.es/literatura/aispi/pdf/14/14_101.pdf (дата звертання: 10.01.2018)
6. Lang M. F. Formación de palabras en esapañol. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno. Madrid, 1992. 328 p.
7. Nueva gramática de la lengua española. Real Academia Española. Madrid, 2009. Tomo I. 1960 p.
8. Marín E. Gramática española: Tercer libro. Mexico, 1952. 368 p.
9. Montero Curiel M. L. La prefijación negativa en español. Cáceres, 1999. 276 p.
10. Valera S. La prefijación /Gramática descriptiva de la lengua española. Madrid, 1999. Tomo 3. P. 5019–5023.
11. Булгаков Г. Н. Испанско-русский военный словарь. М., 1973. 957 с.
12. Diccionario de la Lengua Española / Real Academia Española / Vigésima segunda edición. Madrid, 2001. Tomo I (a-g). 1180 p.

УДК 811.111(26+37+42)

МЕТАПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ АКАДЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ

Гнезділова Я. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті йдеться про поняття академічного дискурсу та результати його метапрагматичного аналізу. Звертається особлива увага на визначення специфіки вживання різних груп мета-засобів у зазначеному типі дискурсу.

Ключові слова: академічний дискурс, метапрагматичний аналіз, мета-засоби / маркери.

Gnezdilova Ya. V. Metapragmatic analysis of academic discourse. In the article it is about the concept of academic discourse and the results of its metapragmatic analysis. Particular attention is paid to the determination of the specificity of the use of various groups of meta-tools in the specified type of discourse.

Ключевые слова: академический дискурс, метапрагматический анализ, мета-средства / маркеры.

Gnezdilova Ya. V. Metapragmatic analysis of academic discourse. The article focuses on the study of the academic discourse notion and results of its metapragmatic analysis. Having singled out three stages of metapragmatic analysis of any discourse type, only two of them are discussed. The first step is connected with the elaboration of a unified classification of various meta-units in general, which the author differentiates into autonomous group of meta-units, including contact markers, interaction-regulating markers, reflexive markers (which are not in the focus of this research) and discourse-organizers; and contextually-dependant one. Then, the metapragmatic functions they perform in academic discourse are studied, with an emphasis on the specifics of their use in this discourse type. In relation to specifics of academic metadiscourse, the research results show that most typical for this discourse type are affective, evaluating, generalizing, summarizing, comparative, conditional markers, statives and verifiers. Special attention is drawn to, first, accentuators, intention-markers and guarantors, which attract addressees' attention to speaker's ideas, assumptions, intentions, plans, beliefs etc.; second, discourse organizers, i.e., frequency, coherent, cohesive and conclusive markers, responsible for easy flow of thoughts and speech. On the contrary, reference markers are, actually, not so characteristic of academic discourse as it was hypothesized. Despite the demands of scientific style, the latter are restricted to short references and rather vague and rare examples; citations are avoided. The use of contextually-dependent meta-units is also not distinctive of academic discourse; moreover, they are realized only via modal expressions which can be viewed as being metapragmatic.

Key words: academic discourse, metapragmatic analysis, meta-means / meta-markers.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Глобалізація вважається найяскравішою тенденцією ХХІ сторіччя і торкається всіх сфер нашого життя, у тому числі й наукового. Наукові досягнення й технології поширюються завдяки єдиній глобальній інтернаціональній мові спілкування – англійській, яку ще називають “*unique scientific language*” [7, 280]. Відповідно, академічний дискурс англійською мовою стає фокусом уваги у вищій школі, а майстерне володіння «академічною англійською» є обов'язковим для студентів і науковців, що, в свою чергу, спричинило додаткові дослідження зазначеного типу мовлення.

Окремо варто вказати на термінологічний дисонанс стосовно поняття «академічний дискурс» [5], що виник, на нашу думку, під впливом західноєвропейських лінгвістичних традицій, згідно з якими “*academic writing / discourse*”, включаючи еквіваленти типу “*published academic writing*” [10, 1] чи “*academic written discourse*” [11, 131],

може відповідати як навчальному / аудиторному дискурсу [13], так і науковому дискурсу, представленого дослідницькими статтями, анотаціями та резюме, відгуками на книги, підручниками та науковими листами [10, 1]. У той час як у вітчизняному мовознавстві існує чітке розмежування між академічним, науковим (чи інколи узагальнено «академічно-науковим») та педагогічним дискурсами [2; 4; 6]. Відповідно, академічний дискурс розглядається нами як аудиторний; охоплює такі жанри, як: лекція, дискусія, семінар, лабораторне заняття, колоквиум, інтерв'ю, порада, консультація, індивідуальне заняття, презентація; й оперується наступними цілями: визначити проблемну ситуацію та виокремити предмет вивчення, проаналізувати історію питання, доповісти результати самостійного навчання, дати оцінку проведеному дослідженню, доповісти про отримані результати [6, 78–79].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначалося нами в попередніх публікаціях [9], явище метакомунікації та класифікація її аналіз метакомунікативів (чи мета-засобів) завжди привертала увагу дослідників, а роботи П. Вац-

лавіка, А. Вежицької, Г. Почепцова, Т. Чхетіані, В. Девкіна, І. Шевченко стали своєрідним поштовхом до вивчення метакомунікативних проблем в різних типах дискурсу, у тому числі й академічному. Так, особлива увага приділяється дискурсивним формулам академічного дискурсу у контексті вивчення стереотипних висловлень, які представлені структурно-композиційними кліше [6, 78–79] чи, іншими словами, дискурсивними маркерами, зокрема, розмовними [12], каузативними та контрактивними [11] чи окремо-взятими дискурсивними маркерами типу “well” та його іспанськими еквівалентами [7]. При цьому відсутній у сучасному мовознавстві узагальнений та системний опис метакомунікативних одиниць в академічному дискурсі та не визначено специфіки їхнього вживання в цьому типі мовлення.

Формулювання мети й завдань статті.

Метою цієї статті є аналіз мета-одиниць в академічному дискурсі (за виключенням рефлексивних засобів). Мета роботи передбачає розв’язання таких конкретних завдань: систематизувати метакомунікативи, притаманні академічному дискурсу та виявити специфіку їх вживання у зазначеному типі дискурсу. Матеріалом дослідження, взятого для аналізу «якірних» одиниць в академічному метадискурсі, слугує корпус дискурсів (наданих *Michigan Corpus of Academic Spoken English*) таких жанрів як: студентські презентації, семінар, лекція та індивідуальне заняття (консультація), присвячених вивченню різних питань гуманітарних дисциплін (поетика, граматики, література тощо), загальним обсягом у 59586 слів. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у роботі використовується низка загальнонаукових і спеціальних методів лінгвістичного аналізу, зокрема, метапрагматичний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Мета-засоби у будь-якому типі дискурсу не обмежуються лише дискурсивними (когезивними й когерентними) маркерами чи регулярними одиницями, навпаки, враховувалися й оказіональні авторські засоби, які, все ж, відносимо до метакомунікативів, оскільки вони будуються за подібними структурами-кліше. Так, виділяємо дві групи мета-засобів: автономні й контекстуально-залежні маркери. Група автономних маркерів багаточисельна й включає маркери-регулятори інтеракції, рефлексивні маркери (які не є об’єктом цього дослідження) та дискурсивні маркери, які, у свою чергу, поділяються на підгрупи [детальніше див. 9]. Так, розпочнемо з маркерів-регуляторів в академічному дискурсі.

Академічний дискурс є усним, переважно монологічним видом мовлення, проте не позбавлений елементів інтеракції, зокрема контактних засобів, призначення яких – розпочати, продовжити чи перервати комунікативну взаємодію, перевірити, чи працює канал зв’язку, чи співбесідник (студенти) слухає уважно. Серед контактовстановлювальних маркерів найпошире-

нішими є звертання типу *Tim, you guys*; контактопідтримувальні маркери включають вибачення (*oh, I'm sorry; I told them in advance that ..., but ...*); прохання (*can you move over just a little bit?*), заохочування у вигляді поради (*you gotta read this novel*); контактнорозмикальні маркери представлені словами вдячності (*thank you; thanks; thanks for staying with it*) та прощаннями-побажаннями (*Goodies*).

Маркери-каталізатори (як-от: інтригувальні маркери, маркери-стимули, заохочування) загалом не притаманні академічному дискурсу, окрім заклик-прохання довіритися й повірити (*believe me*); афективів (*I hate that; it is confusing though; and this had me confused; I also feel kind of; you feel th- as though; you're at the point where I don't want you to*) та особливо маркерів-оцінки (*the best thing I think you have in here; that doesn't look so good; interesting* (як коментар); *and this is really weird; oh, really great novel; it's really cool; well that's, that's good to know; I liked what you did with; now th- that's perfectly alright; that's nice*).

Метапрагматичні функції маркерів-ідентифікаторів реалізуються через ствердження (*okay; right. right; alright; right. okay, alright; yes; good; alright; sure*); верифікатори (*okay good good me too; sure; it really did*); уточнення: уточнення-прикладки (*my father's mother; Tita, my great-aunt; and i mean little like, three*), уточнення через *you know* (*you know expanding episodes; you know it's just*), уточнення аспекту, рамок дослідження, умов тощо (*in terms of fiction; or to be more etymologically correct*), доповнення (*grandma, who was born in Russia; which, for Eastern Europeans that means sour cream*); пояснення, що маркують попутні відступи, направлені на введення додаткових деталей (*actually; and sorta shows*), надають пояснення щодо причин, які вимагають роз’яснення (*it's because*) чи обмірковування, відступи, що дають визначення якомусь поняттю, переклад тощо (*purgatorio is the Spanish word for purgatory, pulga is the Spanish word for flea; but, by definition an elegy is; with the principle that's called*); узагальнення, які в академічному дискурсі часто представлені підсумковими словами (*so I ended up concentrating on; but anyway; everything you're saying here can be summed up in in that, in that phrase*); маркери-поступки (*so that so that instead of for the fact that something like*); маркери конгруентності, що відображають не/сумісність, не/аналогічність, не/подібність (*it's also unusual in that it fits into*); компаративні маркери (*kind of; and it's not like Faulkner at all; you know it was like; that are vaguely like this; like; it looks like; like Water for Chocolate; like the kind of thing you find in; that's a kind of; it's like Romeo and Juliet; in terms of the kinds of things; something like that; sort of like*); контрастивні маркери, які підкреслюють відмінності думок через заперечення, відмову, сумніви тощо (*there's another way in which; which doesn't mean ..., it means...; ... goes the other way;*

and it and it's, it's different); та особливо маркеру-умови, які допомагають створити нібито інший пласт реальності, на який переносяться певні думки / дії, що в умовах реального часу мовець (переважно студент) можуть звучати категорично чи самовпевнено (*unless I'm, um unless it's just me and I don't think it's just me; it was as if; but if you think it means; if you imagine yourself, conducting one of these discussions and conducting it in, in the way that seem has seemed most successful to you, then; so that, if y- if you look at; if anything; if I were to rephrase this I would say something like*). Нетиповим для академічного дискурсу є вживання маркерів-абстрактаторів та маркерів-попереджень. Крім того, варто відзначити, що метапрагматичний статус деяких маркерів-ідентифікаторів може піддаватися сумніву навіть незважаючи на їхню явно виражену парентичну природу, оскільки інформація, що вводиться чи надається зазначеними засобами може, за певних умов, оцінюватися як пропозиційно значима чи лише умовно неважлива.

Маркери-актуатори через маркери-атрактанти привертають увагу читачів до певних думок та викликають їхній інтерес (*there we go; I'm, I'm really just calling attention here to*); через маркери-акцентатори наголошують на контрасті (*it seems to me that's really quite different; and it really makes a difference in*) чи на основній причині, яка пояснює, чому варто висвітлювати ту чи іншу думку (*the reason I asked you to come in is that*); та через топікалізатори роблять акцент на, скажімо, труднощах (*it would be difficult to; that's that's not a difficult*).

Маркери-розряди, підкреслюючи кількість, ступінь чи порівняльний розмір чогось, в академічному дискурсі проявляються через маркери міри (*it's very much a book about; it wasn't too much it didn't take me too long to just*) та маркери-інтенсифікатори, що підсилюють ефект сказаного (*so, personally, I found; doesn't give a damn about; it's kinda long but*). Маркери-ухилення реалізуються в цьому дискурсі дещо атипово, адже мовець нібито уникає й побоюється говорити точно, навпаки наголошується розмитість та приблизність, що вказує на вагання й невпевненість (*in a way it sort of reminded me of; kind of; cuz I kind of felt like I was explaining*). Маркери-інтенції показують, про що йтиметься далі (*what I'd like to do is; ... try to make clear some of the things; I want to give you some sense of what might be missing; I'm not gonna be asking you for*). Маркери-гаранти запевнюють у серйозності повідомлення / очевидності певних фактів (*so that's something to consider; apparently; of course; it would just it would just clarify; this is also true; ... almost always says; but almost, almost invariably that says*).

Референтні маркери є невід'ємною частиною будь-якого академічно-наукового дискурсу у вигляді посилання (*Atwood recognizes..., but also stresses; you said something about being difficulty following*); введення прикладу типу: *for example*;

for example on two-sixteen; for instance on one-fifty-nine. Однак відсутні (само)цитування.

Група дискурсивних маркерів чи структурно-орієнтованих маркерів-організаторів дискурсу [9, 67–68] в академічному дискурсі представлена усіма типами зазначених одиниць, а саме: маркерами частотності дії, що виражають повторюваність дій (*and every time I have read...*); когерентними маркерами, що показують послідовність дій / думок (*now basically; first; at first; then; and; at the beginning and then; with the beginning*); чи продовження та розвитку думки (*and, ...; and so on*); когезивними маркерами, які указують на а) аналогічний зв'язок через перифраз чи слова / фрази-замінники (*I think that's sort of what's going on here; that is to say; and it's reported exactly the same way as saying*); б) протиставний зв'язок (*and yet; although; but in fact; on the other hand; but again*); чи в) причинно-наслідковий зв'язок (*So; and so; then; and I think that's why*); г) темпоральний зв'язок (*between eleven and four; and then*), з посиланням на минулі події чи на те, що було сказано до цього (*basically; years later I found out; it's it goes right back to; so, it brings us back to the question of viewpoint*), що наразі обговорюється (*Now*), що буде обговорюватися далі чи стосуються майбутнього (*but I'll talk about the littl- that a little bit in a minute*); та д) просторовий зв'язок в комунікативному процесі (*right there, right there; here again*); маркерами-конклюдивами, що підсумовують слова мовця (*alright; at the end with*).

Контекстуально-залежні метакомунікативи охоплюють ті лексеми, які можуть функціонувати метапрагматично лише в певних особливих, можливо навіть унікальних контекстах, і таке їхнє вживання є оказіональним і часто імпліцитним. У підтвердження сказаного наведемо припущення В. Девкіна [3, 85], згідно якого у широкому трактуванні метакомунікації в неї включається і підтекст, адже додатковий смисл, що виникає за конкретних умов, це вже інша, особлива сторона змісту, що передається. Ці мета-одиниці не варто плутати з автономними маркерами, що обговорювалися вище. Фактично, усі автономні мета-одиниці поділяються на регулярні й оказіональні. І перші, і другі є експліцитними й легко ідентифікуються, особливо регулярні метакомунікативи, які чітко видно незалежно від контексту (*of course, in fact*). Усе ж, група регулярних мета-одиниць є нечисленна. Автономні оказіональні мета-одиниці, загалом, номінально, можна віднести до контекстуально-залежних. З одного боку, маються на увазі такі одиниці як *thus, yet*, які зустрічаються як в метакомунікативній, так і комунікативній функціях. З іншого боку, оказіональні мета-одиниці можуть бути лексично різноманітними й реально залежать від контексту й авторського стилю мовлення, але зберігається структура-кліше, як у таких парентичних маркерах-оцінки: *that's good to know; that's perfectly alright; that's nice* тощо.

Академічне мовлення не передбачає широкого вживання контекстуально-залежних метакомунікативів, оскільки думки мають висловлюватися експліцитно, чітко й зрозуміло, не допускаючи двозначностей чи розмитості. Проте, вислови з модальними дієсловами / модальними фразами інколи розглядаються метапрагматично – як такі, що змінюють, модифікують базову пропозиційну модальність, натомість виражаючи модальну позицію мовця [див. 1], тобто вони впливають на модальність основного висловлення, наділяючи його певним метапрагматичним значенням. Як наслідок, знімається категоричність з висловлення, пом'якшується ефект від сказаного (*I must say; which I must say; and I must say; so maybe this is one of; probably; and 'd say; but I have to tell you that; you might just, you know think; as far as I can tell; maybe it's because; you can, you can sort of look; and, and maybe; it can't be; you can you can imagine; perhaps*).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Особливістю вживання мета-засобів в академічному дискурсі є спрощеність в самому словесному оформленні висловів під впливом розмовного стилю мовлення та тенденції до «науковості», що проявляється у необхідності говорити чітко, послідовно і зв'язно. Серед маркерів, що регулюють інтеракцію, найпопулярнішими

в академічному дискурсі є афективи та маркери-оцінки (група маркерів-каталізаторів); маркери-ствердження / верифікатори, узагальнення-підсумки, компаративні маркери та особливо маркери-умови (група маркерів-ідентифікаторів). Варто відзначити маркери-актуатори, інтенції й гаранті як такі, що привертають увагу слухачів до певної думки мовця, його намірів чи переконаності / впевненості в чомусь. Референтні маркери, незважаючи на вимоги наукового стилю, обмежуються лише короткими посиленнями й прикладами. Дискурсивні маркери, особливо когезивні й когерентні, в академічному дискурсі, як і в будь-якому іншому, відповідають за зв'язність мовлення й легкий перебіг розмови, чітке висловлення думок. Контекстуально-залежні метакомунікативи в академічному дискурсі реалізуються лише через вислови з модальними дієсловами / словами, які можуть розглядатися в метапрагматичному фокусі.

Перспективи дослідження зумовлені тим, що воно є внеском у вирішення проблем теорії мовленнєвої комунікації, теорії дискурсу та теорії мовленнєвих жанрів, пов'язаних із дослідженням мовленнєвої поведінки комунікантів. На окрему увагу заслуговують референтні маркери, особливість вживання яких в академічному дискурсі буде висвітлена у наших подальших працях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арюхіна Е. Г. Метакомунікативные высказывания, управляющие содержательной стороной диалога и интенцией высказываний: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Белгород, 2006. 154 с.
2. Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія «Іноземна філологія». 2002. № 32–33. С. 11–14.
3. Девкин В. Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской. Москва, 1981. 160 с.
4. Ільченко О. М. Етикет англomовного наукового дискурсу. Київ, 2002. 288 с.
5. Трунова О. В. Лингвистика. Академический дискурс: терминологические диссонансы. Вестник Томского государственного педагогического университета. 2016. № 6 (171). С. 61–65.
6. Шепітько С. В. Науковий віа академічний дискурс: питання типології. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». 2014. Вип. 1102. С. 76–80.
7. Bellés-Fortuño B., Fortanet-Gómez I. Pragmatic markers in academic discourse: The cases of Well and the Spanish counterparts Bien and Bueno. Pragmatics Applied to language teaching and learning / eds. R. G. Mórón, M. P. Cruz, L. F. Amaya & M. de la O Hernández López. Cambridge, 2009. P. 280–304.
8. Dossena M. “I write you these lines”: Metacommunication and pragmatics in 19th-century Scottish emigrants' letters. Investigations into the meta-communicative lexicon of English. A contribution to historical pragmatics / eds. Busse U., Hübler A. Amsterdam, Philadelphia, 2012. P. 45–63.
9. Gnezdilova Ya. Autonomous metacommunicative lexicon and its specifics in manipulative discourse. Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. 2017. II (1). P. 42–89.
10. Hyland K. Disciplinary discourses. Social interactions in academic writing. London, 2000. 211 p.
11. Povolna R. Causal and contrastive discourse markers in novice academic writing. Brno Studies in English. 2012. 38 (2). P. 131–148.
12. Šimėikaitė A. Spoken Discourse markers in learner academic writing. Kalbų studijos. Studies about languages. 2012. № 20. P. 27–33.
13. Tannen D. Agonism in academic discourse. Journal of Pragmatics. 2002. 34 (12). P. 1651–1669.